

אומר: כל המלמד בתו תורה כאילו לומדה תיפלות, (שעי"כ נכנסת בה ערמומיות). וכן סובר רבי יהושע כדבריו (ערש"י ועוד). וכן הלכה.

א. דוקא תורה שבעל-פה, אבל תורה שבכתב אינו כמלמדה תיפלות, אבל לא ילמדה לכתחילה (רמב"ם). ובדורותינו כתבו הפוסקים שמלמדה תורה שבכתב אף לכתחילה. הריא"ז פסק כבן עזאי שחייב ללמד בתו תורה שאם תשתה ותנצל תדע שהזכות תלתה לה. ודוקא בזמן שהיו משקים הסוטות, אבל בזמן הזה הרשות בידו ללמדה ואינו חייב. ב. יש אומרים שמותרת ללמוד בעצמה, ולא אסרו אלא ללמדה. ויש חולקים. ולכל הדעות אינה מצווה בלימוד תורה, מלבד במצוות השייכות אצלה.

ד. היכי דמי חסיד שוטה, שעליו שנינו שהוא מ'מבלי (וי"ג: מכלי) עולם' — כגון שהיתה אשה טובעת בנהר ואומר אין ראוי להסתכל בה ולהצילה.

'חסיד שוטה' הוא שמתחסד ביותר מדי, אף במה שחסידותו גורמת היזק לעצמו או לאחר, וכגון שמתענה בכל יום (מאירי). או זה שבא להחמיר ולהוסיף על חיובו, ונמצא מיקל בדבר אחר (עפ"י כלי יקר ריש ואתחנן). ועל זה נאמר כל ערום יעשה בדעת, וכל מי שאין לו דעת אין לו כלום (ריא"ז).

היכי דמי רשע ערום שהוא ממבלי עולם — המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו (רבי יוחנן);

הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז, שע"כ לא יוכל הלה לקבל מתנות עניים, ויקבלו קרוביו (רבי אבהו);

המשיא עצה ליורשים למכור בנכסים מועטים, (שמכרם קיים, ועי"כ הבנות יפסידו מזונותיהן. רבי אסי א"ר יוחנן);

המשיא עצה למכור בנכסים בניגוד לדעת הנותן, כגון שאמר 'נכסי לך ואחריך לפלוני' ומיעץ לזה המקבל למכור לאחר, שבכך מפקיעו כחו של 'אחריך', כרשב"ג (אביי);

המכריע אחרים באורחותיו (רב ששת). כלומר ראו ועשו כמוני ולכו בדרכי, ואינו מתכוין אלא להראות עצמו כחסיד בעיני הבריות ואין תוכו כברו, אלא שלא יבדקו אחריו בתועבותיו. רש"י; המיקל לעצמו ומחמיר לאחרים (רב הונא);

זה שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים (עולא). שאינו טורח לשמשם ולהיות מקובל מהם ומהנהגותיהם, שבכך מראה שאין כבוד התורה חביב עליו אלא שטרח ללמוד כדי שיוכל לקנתרם ולקפחם. מאירי).

יש מי שכתב ש'רשע ערום' אינו כ'רשע' סתם להיפסל לעדות. (עפ"י חוט השני יח. וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"א לו ד"ה והנה רו"ח).

דף כב

לד. א. מה ענינו ודינו של מי שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים?

ב. איזהו עם הארץ?

ג. אלו הם מבלי עולם?

ד. אלו הם הפרושים מבלי עולם?

א. קרא ושנה ולא שימש ת"ח (ללמוד סברת הגמרא בטעמי המשנה) — רבי אלעזר אומר: הרי זה עם הארץ (שחשוד על המעשרות ועל הטהרות. רש"י). התוס' כתבו שלדברי התנא רבי יהודה (בב"מ לג:) אינו בכלל עם הארץ. רבי שמואל בר נחמני אומר: הרי זה בור (— גרוע מע"ה). [ולדברי אחרים, אין בור אלא זה שקרא מקרא ולא שנה משנה]. רבי ינאי אומר: הרי זה כותי (ואסור לאכול פתו ויינו, שאינו מקפיד על דברי חכמים לדעתם, ולא שנה אלא להראות עצמו כת"ח). רב אחא בר יעקב אומר: הרי זה מגוש (=מכשף האוחז את העינים וגונב את הלבבות). וכן אמר רב נחמן בר יצחק כדבריו. לדברי עולא, בכלל 'רשע ערום' הוא, (שאינן תורתו על בוריה ואין ללמוד הימנו, והשומעים אותו סבורים שבקי בטעמי המשניות ונוהגים בו כבוד כת"ח).

עליהם הזהיר שלמה ... עם שונים על תתערב — אלו ששונים הלכות (ולא שימשו ת"ח, שלא הקפידו על טעמי המשניות).

ועל המורים הלכה מתוך משנתם אמרו: התנאים — מבלי עולם. כתב בספר של"ה (שבועות לד): עתה שזכינו לפרוש הרמב"ם והרב מברטנורא, שמבארים המשנה כפי ההלכה שבתלמוד וגם כתבו פסק ההלכה, אין שייך 'מורין הלכה מתוך משנתן הרי הן מבלי עולם'.

ב. נחלקו תנאים איהו עם הארץ; — רבי מאיר אומר: כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית בברכותיה. חכמים אומרים: כל שאינו מניח תפלין. בן עזאי אומר: כל שאין לו ציצית בבגדו. רבי יונתן בן יוסף אומר: כל שיש לו בנים ואינו מגדלם ללמוד תורה. אחרים אומרים: אפילו קורא ושונה ולא שימש ת"ח — זהו עם הארץ. [קרא ולא שנה — הרי זה בור. לא קרא ולא שנה — עליו הכתוב אומר וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה].

א. לדברי רש"י המדובר כאן על הגדרת 'עם הארץ' החשוד על המעשרות ועל הטהרות. ויש מפרשים לענין זימון עליו. (ע' תוס' שאנץ ותורא"ש, וכ"ה במגן אברהם קצט, א. ובוה יישבו התוס' מה שבמקומות אחרים מצינו הגדרות אחרות ל'עם הארץ', כי הרבה ענינים יש; לענין קבלת עדות, טהרות ומעשרות זימון ושביעית. וע' פירוט נוסף בדיני עם הארץ וההתייחסות אליו, בברכות מז, פסחים מט, חגיגה כב.).

ב. אפשר שכיום אין לנו גדר 'קרא ושנה ולא שמש', [ושמא אלו הם שמשנתם סדורה להם ברפרוף ואינם יודעים לעיין ולהבין, ומתגאים נגד רבותינו היודעים התורה באמת, ואינם שומעים להם]. אבל כל שאינו קורא קריאת שמע או שאינו מניח תפלין או אין לו ציצית בבגדו (של ד' כנפות. וצ"ע), או שאין מגדל בניו ללמוד תורה — הוא עם הארץ וחשוד על תרומות ומעשרות (כפרש"י), וכן אם מתמיד לעבור על לאו מהלאוין שרוב ישראל משמרים. (עפ"י חזון איש שביעית י. ועע"ש דמאי ה.ה. וע"ע באריכות בחדושים ובאורים.

ע' בשיעורי הגריש"א שליט"א (הערות במסכת סוטה) לענין מינוי משגיח על תרומות ומעשרות אדם שאינו מגדל בניו ללמוד תורה, יש לומר שנאמן, אעפ"י שהוא בגדר 'עם הארץ' שאינו נאמן על המעשרות בעלמא, מפני שיש בדבר דררא של גזילת ממון, שהרי נשכר כדי לפקח על הדבר ואם לא יעשה עבודתו נאמנה הריהו גולן, ובוה נאמן אף אדם כזה, שהרי אינו חשוד על הגזל).

ג. נראה שמי שלא זכה אלא למקרא או למקרא ולמשנה ולא לשימוש ת"ח, ויודע שהעיקר הוא שימוש ונכסף לזה אלא שלא זכה, אינו בכלל 'עם הארץ'. לא אמרו אלא כשיפק בידו לשמש ת"ח והוא מזלזל בזה וחושב עצמו כת"ח. (עפ"י חדושים ובאורים, ובוה יישב תמיהת התוס' מב"מ. וע' גם הערות במסכת סוטה, שדייק כן מהמאירי).

ג. שנינו: חסיד שוטה, ורשע ערום, ואשה פרושה — כמבואר להלן, וכן מכות פרושין כדלהלן — הרי אלו מבלי עולם (=מחריביו).

בירושלמי פרשו 'אשה פרושה' — היושבת ומלעבת (= פוגעת ומזלזלת) בדברי תורה, כגון ותאמר אלי תבא... ובאמת לא עלה על דעתה אלא להעמיד שבטים.

עוד אמרו: בתולה צליינית (= בעלת תפילה). ואלמנה שובבית (בעלת שכינות. הולכת ומבקרית שכנותיה תמיד). ופירשו כגון יוחני בת רטיבי (שהיתה עוצרת רחמי היולדות בכשפיה, ואחר אומרת אלך ואבקש רחמים אולי תשמע תפילתי, והולכת וסותרת כשפיה והולד יוצא) — הרי אלו מבלי עולם (שאינן אלא נואפות ומכשפות, ומראות עצמן כצדקניות שלא יבדקו אחריהן).

בירושלמי אמרו: 'בתולה ציימנית' (= סגפנית, המרבה בצומות) — שאובדת בתוליה. יש מפרשים שמזקת לעצמה מרוב צומות. ויש מפרשים, עושה עצמה חסידה ומתפללת וכאילו צמה שתהא נענית בתפלתה, ואינה עושה אלא לגנוב את העין שלא יבדקו אחריה, ומזנה ואובדת בתוליה. עתוס'.

וכן תינוק שלא כלו לו חדשיו. ופירשו בבבל: זה תלמיד חכם המבעט ברבותיו. (וכן צעיר שהוא גדול בתורה ומבזה את הגדולים ממנו. עפ"י הירושלמי). רבי אבא אמר: זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. [ופירשו: עד ארבעים שנים. ודוקא אם יש שם אחר הראוי ממנו, (ולרש"י ור"י אף בשנים), אבל אין שם אחר — יכול להורות. והרמב"ם השמיט גיל ארבעים. ע' כס"מ ולה"מ — ת"ת ה, ד]. פירוש נוסף אמר רבי יוסי בירושלמי: זהו בן תשע ואבריו כבן י"ב ובא על אחת מכל העריות האמורות בתורה, והן מתות על ידו והוא פטור.

ד. שבעה פרושים הם (שאינן פרישותם כלום. מאירי):

פרוש שכמי — העושה מעשה שכם, (שמלו שלא לשם שמים, אף זה מעשיו להנאתו שיכבדהו בני אדם); —

פרוש נקפי זה המנקה את רגליו, (מהלך בשפלות ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך אצבעותיו מוכות מאבני הדרך); —

פרוש קיזאי — אמר רב נחמן בר יצחק: זה המקיז דם לכתלים (עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו ואבריו בכתלים); —

פרוש מדוכיא — אמר רבה בר שילא: שמכופף ראשו כידית המדוכה שהיא כפופה כמקבת (= פטיש). פרוש מה חובתי ואעשה — כלומר מה אעשה עוד שלא עשיתי, ומראה עצמו כאילו קיים הכל (רש"י); פרוש מאהבה (מאהבת שחר המצוות ולא לאהבת מצות הבורא. רש"י כאן ולהלן לא. ויש מפרשים: מאהבת

אדם ומיראתו); —

פרוש מיראה (יראת העונש).

אמרו אביי ורבא לתנא: אל תשנה פרוש מאהבה פרוש מיראה בכלל שאר מכות פרושים — שאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

א. ומכל מקום שתי פרישיות אלו אינן בכלל פרישות ראויה, אעפ"י שאינם רעות כאחרות. (מאירי).

ב. בירושלמי פירשו מיני פרושים אחרים: זה שהמצוות כמשא על כתפיו, או כגון האומר הלוה לי ואעשה מצוה; עושה עבירה אחת ומצוה אחת ומקזון, וכד'.

ועוד אמרו שם: 'פרוש יראה' — כאיוב. 'פרוש מאהבה' — כאברהם. אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם.

דיני הסטות שמנחותיהן נשרפות או נפדות — נתבאר לעיל ו.

דף כג

לה. א. אשה הנשואה לכהן, או כהנת הנישאת לישראל — מה דין מנחותיהן, מנחת סוטה ושאר מנחות?

ב. מה בין כהן לכהנת?

ג. מה בין איש לאשה בדיני התורה?

א. תנן, כל הנשואות לכהנים — מנחותיהן נשרפות. ופירשו בגמרא, הואיל שיש לבעלה הכהן חלק במנחה, וגם לה יש חלק, להקטירה כליל כשאר מנחת כהן אי אפשר, וגם לאכול השיריים כשאר מנחת ישראל אי אפשר, אלא לרבי אליעזר שאמר אין איסור להקטיר על המזבח דבר שממנו לאשים אם מעלהו לשם עצים (ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח — לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלהו לשם עצים), קרב הקומץ לעצמו והשיריים קרבים לעצמם לשם עצים. ולחכמים האוסרים להקטיר אף לשם עצים (וכן הלכה) — השיריים מתפוררים בבית הדשן, (וכמו שאמר רבי אלעזר ברבי שמעון במנחת כהן חוטא. וגם חכמים החולקים שם, לא חלקו אלא במנחת חוטא שסוברים הוקשה למנחת נדבה ונקטרת כולה על המזבח, אבל במנחת אשת כהן שאי אפשר להקריבה, מודים שהשיריים נשרפים).

רש"י מפרש שמדובר הן במנחת סוטה שבעלה מביא מנחתה משלו, הן במנחת נדבה של אשת כהן. ופירשו התוס' שיטתו, מפני חלק הבעל במנחתה, משום מה שקנתה אשה קנה בעלה. והתוס' פרשו במנחת סוטה, [אבל מנחת נדבה או מנחת חוטא של אשת כהן — דינה כמנחת ישראל ונאכלת. מנחת חינוך קלה, ח].

לפרש"י משמע שאם נתנו לה מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה — מנחתה נאכלת, ואולם מסתימת הרמב"ם אין במשמע כן. (עפ"י מנחת חינוך שם. וכן אם נתן לה בעלה מתנה גמורה, לפרש"י נראה שמנחתה נאכלת. וכ"מ בחדושי הגרעק"א. וע' בקרן אורה ומרומי שדה).
וכל זה בנשואה, אבל הארוסה לכהן — מנחתה נאכלת. (מנ"ח שם).